

АНТОН СЛОДЊАК

ПЕТАР ПЕТРОВИЋ ЊЕГОШ КОД СЛОВЕНАЦА

И поред стално нових написа посљедњих деценија о животу и дјелу П. П. Његоша, још увијек премало знамо како су њега и његове спјевове примали у појединим југословенским културним срединама, а да и не помињемо да немамо никаквих значајнијих истраживања о томе како је Његошева умјетност одјекивала у нашим литературама. И ови редови говориће, такође, само о неким личним и књижевним додирима између Словенаца и личности те дјела црногорског генија.

При том полазимо од већ познатих, мада не сасвим тачно датираних извјештаја о Његошевим сусретима са Словенцима, о којима је опширније писао др Милан Ракочевић, међу Словенцима одомаћени Његошев земљак.¹ Први такав извјештај објављен је у другом годишту *Kmetijskih in rokodelskih novic* које је од 1843. до 1881. уређивао др Јанез Блајвајс, професор ветерине на љубљанском лицеју и секретар Крањског агрикултурног удружења, као стручне, поучне и националном буђењу посвећене новине.² У петом броју поменутог годишта објавио је *Dopis iz Planine*, датиран 24. I, у коме неко, означен шифром М. К. (вјероватно тамошњи жупник или капелан), извјештава о изненадном доласку три човјека „ломало, али не сасвим турски одјевена“ у планинску крчму „Код црног орла“ и о живом разговору који се запоменуо између гостију и домаћих. Један од гостију да се открио као црногорски владика Његош, одговарајући на питања присутних Планинаца „на пријатном црногорском — Крањцима лако разумљивом језику“. Због тога и због

¹ Уп. *Nova obzorja*, Марибор 1951, стр. 574—577.

² По садржајној разноврсности *Novice* су до оснивања *Slovenskega naroda* 1868. биле прави словеначки новински омнибус, као што их је означаио велики историчар књижевности Иван Пријатељ, јер су упознавале Словенце, колико им је то допуштала цензура, са свим јавним пословицама, од културних до апарних, занатских и трговачких.

Његошевог лијепог и великог стаса и скупоцјеног одјела Планинци су били толико забезекнути да су се смирили тек кад се с њима опростио: „Збогом, Крањци!“³

На питање да ли је Његош 23. јануара 1844. — тог дана датира дописник *Novica* сусрет Планинаца с њим — могао да буде у словеначкој Нотрањској, скоро пред вратима Љубљане, кад је, као што извјештавају биографи, још 15. јануара био у Дубровнику, откуда је истог дана отпутовао бродом »Вагон Stürgmeг« у Сплит и вероватно даље у Трст, може се одговорити позитивно. Из Трста је поштанском кочијом морао кроз Планину и Љубљану до Цеља и отуда новом жељезницом у Беч.⁴

На Његошево Путовање поштом по Словенији односи се и извјештај Милорада Медаковића који у књизи *Петар Петровић Његош, последњи владајући владика црногорски* (Нови Сад 1882) описује како су Словенци срдечно примили Његоша кад је једном допутовао у Цеље „на засебном дилижансу“ да би наставио пут жељезницом у Беч. Медаковић је, између осталог, о томе записао: „Словенци, док би почули на станици (у Цељу) да је дошао владика црногорски, сви људи од науке и отмјени људи тражаху да виде владику, а још сребњивији бјеше онај који могаше ш њиме говорити. Они високо уважаху владику, господара слободније горскије јунака, који со словенске крви...“⁵

С Медаковићевим извјештајем вјероватно је у некој, по свој прилици, необјективној вези и апокрифна повјест *Његош у Цељу*, објављена 1974. у мариборској популарној ревији *Седам дана*.⁶ Тамо анонимни писац прича, не наводећи никакав извор, да се Његош једном возио кочијом из Трста према Бечу и да се запрега заглавила близу Цеља у снијегу, па је у помоћ дојурило 200 Словенаца, испрегло коње и вукло кочију око три километра до цељске поштанске станице. Тамо их је Његош ословио, и, како није било простора у крчми, пошао с њима на трг и ту их одушевљавао борбом за слободу и јемчио им пријатељство Црногораца. Кад је цељски срески комесар упитао Беч⁷ шта да ради у вези с тим, наводно су му одговорили: „Очистите цесту да би владика што прије могао да крене даље!“

Насупрот овој ганутљивој, али невјероватној причи, која је налик контаминацији између дописа из Планине (*Novice* 1844) и Медаковићева извјештаја у Његошевој биографији, на основу

³ Први прештампао Фран Илешич у *Савременику*, Загреб 1910, стр. 145—146.

⁴ Жељезничка веза Беч—Љубљана успостављена је тек 15. септембра 1849.

⁵ Овај извјештај цитира и Видо Латковић у књизи *Петар Петровић Његош*, Београд 1963, стр. 192—193.

⁶ Л. с. 22. авг. 1974.

⁷ Анонимни чланкописац пискара о некаквом „досланику“ кога је наводно аустријска влада имала у Цељу. (?)

првобитног извора можемо да закључимо да је Његош 15. децембра 1850, кад се враћао из Беча, заиста преноћио у Љубљани. То ноћење помиње и Ракочевећ, свакако најпоузданији и најзаслужнији информатор о Његошевим везама са Словенцима.⁸

Ријеч је о томе да је Љубљанчанка (аустријски званични лист *Die Laibacher Zeitung*) 18. децембра 1850, у рубрици „Странци, допутовали и отпутовали 15. децембра“, забиљежила и Његошев долазак и одлазак ријечима: „Господин Владика Црногорски путује из Беча у Трст (Hr, Vladika v. Montenegro . . . von Wien nach Triest)“.

О једном Његошевом ноћењу у Љубљани извјештава и Блајвајс 1852, и то у напомени уз Његошев некролог на 14. и 15. страни *Kmetijskih in rokodelskih novic*. Тамо је овај догађај овако описао: „Неколико недјеља прије смрти владика је, путујући из Беча кући, остао у Љубљани преко ноћи, и како би увече имао шта да чита молио је *Novice*, које је однио са собом на Цетиње. Ур.“ (едништво)

Уз овај Блајвајсов напис морамо да подсетимо читаоца и на *Допис из Планине*, као и на сразмерно опширан чланак „Поглед на Црну гору“, који је Блајвајс штампао већ 1851.⁹ Поред тога најавио је *Огласом* излазак „Лажног цара Шћепана Малог“ 1850. Следеће године обелоданио је у *Novicama* и излазак овог спјева.

У Његошевој биографији, поред поштене информације о пјеснику, објавио је и његову слику, прештампану из бечких новина *Oesterreichische illustrierte Zeitung*.¹⁰ С обзиром на толику пажњу, какву је Његошу посвећивао практични ветеринар и оперзни национални будитељ, вјероватна су и обавјештења да су словеначки образовани људи куповали и читали Његошеве спјевове. Да им то није могло бити претешко, можемо да закључимо из извјештаја *Novica* о разговору између Његоша и домаћих људи у потрањској Планини.

Сем Блајвајсовог занимања за Његоша, за Словенце је било значајно и то да је најбољи познавалац његових спјевова међу Хрватима и Словенцима био — Станко Враз, упркос свом илирском убеђењу ипак Словенац који је имао много пријатеља и истомишљеника у редовима словеначког свештенства у Штајерској и Корушкој, и у редовима бака, те ријетких свјетовних родољуба на читавој словеначкој територији.

⁸ Црногорски земљак Ракочевећ студирао је у Љубљани, на филозофском семинару д-ра Франца Вебера и докторирао на темељу инаугуралне дисертације *Његошева етика чојства*, Љубљана 1941. Овде је Ракочевећ раније објавио као сопствено издање филозофско дело *Црногорски Прометеј* (1940).

⁹ Л. с. стр. 248—249, 254—255, 258—259.

¹⁰ На тај начин почастиио је дотле само нека три највиша представника аустријске владарске породице.

Зато су његова упозорења на Лучу *микрокозма* и на *Горски вијенац* у загребачкој *Даници Илирској* и зборнику *Коло*¹¹, у коме је између осталог написао да су то пјесничка дјела „каких нема сваколика дојакошња умјетна поезија наша!“¹¹, сигурно одјекивала и међу Словенцима, особито, кад је дао прештампати и посвету-пјесму „Посвећено г. С. Милутиновићу“ из које се могло наслутити пјесничково визионарство.

Да овај наш закључак није само пригодно домишљање доказује откриће Антона Инголича који је почетком наших тридесетих година пронашао у једној виноградарској кућици на Полешаку, виноводној жупи у Словенским горицама, око 15 км источно од Птуја, прва издања „Луче микрокозма“ и „Горског вијенца“. Обје књиге садрже и напомене, односно глосе које је написао непознати власник, односно читалац.¹²

Упитамо ли се ко би то могао да буде, намеће нам се као најубједљивији одговор претпоставка: неки источноштајерски свештеник, Вразов ученик или истомишљеник, свакако занесени вјерник у некадашње и будуће јединство словенских језика и народа, коме су пјесничка дјела свију њих била — присна и драга. Та вјера коју ми, данашњи Југословени готово не можемо да разумијемо, кад међусобно преводимо филмске написе на разне наше језике и кад преводимо изјаве наших људи са једног јужнословенског језика на други, водила је прије скоро 150 година словеначке католичке свештенике на њемачкој и мађарској граници да купују и поред свих тешкоћа и читају Његошеве спјевове.

Да би та наша претпоставка могла бити правилна, показује и оцјена класичног филолога и слависте др Јосипа Томиншека, написана 1908, приликом изласка првог словеначког превода „Горског вијенца“, да такав превод дотле није био потребан „с обзиром да су (Словенци) читали изворник“, ма да би и раније био потребан за потпуно „разумевање“.¹³

Осим тога имамо у словеначкој књижевности још један драгоцјени миг који указује на то да им у педесетим годинама прошлог вијека није била страна Његошева поезија, односно мисаоност. То је сонет *Црногорцима* који је спјевао Фран Левстик, вјероватно још за Његошева живота, можда чак поводом Блајвајсових написа о Његошу и Црногорцима у *Novicata* 1851—1852. На то указује Левстиково повјерење у црногорски отпор

¹¹ Уп. I. с. књига VI, 1847, стр. 3—11.

¹² Инголич је обе књиге поклонили чешким научним библиотекама у Прагу, односно Оломуцу. Није ни помислио на значај који би његово откриће могло имати за словеначку културну, односно литерарну историју.

¹³ Уп. Peter Petrović-Njeguš: *Gorski venec*. Спев и тумачење Милана Решетара превоо на словеначки Рајко Перушек. (Преводи из свјетске књижевности, IV св.) Издао „Словенска Матица“. Љубљана 1907, *Ljubljanski zvon* 1908, стр. 381—382.

Турцима и вјера да ће ослобођење јужних Словена отпочети управо надахнуто њиховим борбама.¹⁴

Оваје се морамо упитати: како су Његош и његове спјевове прихватили најутицајнији Словенци тих дана: Јернеј Копитар и Фран Миклошич? А како су обојица били важни функционери аустријске државне управе, обојица врховни цензори за словенску штампу у држави, морали бисмо при том одвајати њихово приватно (словенско) занимање од њихових цензорских дужности и извјештаја. Копитар је упознао Његоша 1833. у Бечу, пре но што је овај отпутовао у Русију. Његош је тада намјеравао да рукопис пјесме *Глас каменштака* поднесе цензури, јер је хтио да је штампа у Бечу. Посредством Вука Караџића то се и догодило. А Копитар као цензор наводно је био „мишљења, да се спјев, са малим измјенама, испуштањима, може штампати, али су га бечке полицијске власти ипак послале у Далмацију да се дословно преведе, како би се могао детаљно прегледати.“¹⁵ У вези с тим су Његоша обавијестили да се *Глас каменштака* не може штампати у Аустрији. Колико је у тој одлуци учествовао Копитар, није утврђено. Природно је да су му „државни интереси“ морали бити важнији од жеље да помогне младом црногорском великану, ма да га је по свој прилици називао помало срдечно, помало иронично „цар Давид“.

Вјероватно је да Његош, послвије 1834, није имао нарочитих веза с Копитарем, иако је међу њима могао да буде најбољи посредник — пријатељ обојице, Вук Караџић. Кад је 1844, послвије отприлике седам година, Његош опет био у Бечу, Копитар је, као први кустос Дворске библиотеке, био на врхунцу каријере, али због тешке болести нажалост и близу смрти (+ 11. 8. 1844).

Тако је слиједећи Његошев цензор био Копитарев ученик Фран Миклошич који је, ваљда без резерве, одобрио штампање „Горског вијенца“ 1847. у Бечу. Тада су се ова два човјека и лично упознала и договорила о сарадњи на издању зборника *Monumenta serbica*, за који је Његош прискрбио преписе четири средњовјековне владарске повеље из цетињског архива. Од тих је Миклошич објавио 1858. само три.

О посебном односу Словенаца према Његошу и његовом пјесништву свједочи и списак претплатника на дјело *Лажни цар Шћепан Мали*, који је, заједно с текстом, 1851. објавио тршћански трговац Андрија Стојковић у Загребу. Ту лако проналазимо 15 људи — несумњиво Словенаца — из Словеније и других крајева. Међу њима су у словеначкој културној историји најпозна-

¹⁴ Прва и четврта строфа сонета: Вама, Црногорци, чврста моћ је дана; / ви сте ко усред мора сиња стјена; / у гвоздене узе није вам заковала / удове тешка рука Мухамедова! // Од вас потећи ће нараштај нови; / младика сте из које препоробени / цветаће нам јужни опет родови.“ Уп. Левстик, *Zbrano delo I*, стр. 294, 559—560.

¹⁵ Уп. Видо Латковић, *Петар Петровић Његош*, Београд 1963, стр. 63.

тији: Јован Весел Косески, Михаел Верне, Јосип Муршец, Коломан Квас и Фран Миклошич. При том је важно поменути да је гласило тршћанских Словена *Jadranski Slavjan* објавило 1850. године кратак одломак поменутог Његошевог спјева.

Карактеристично је за словеначки национални развој послје Његошеве смрти (1851), у доба обнове апсолутистичке дворско-бирокупатске владавине до 1860, као и у каснијим више или мање демократским фазама бечког парламентаризма, да немамо више сличних извјештаја о неком посебном занимању Словенаца за Његоша и његова дјела, као у романтичном периоду пред мартовску револуцију и непосредно послје ње. Омладина је сад настојала да сачува револуционарни програм 1848. године: уједињење Словенаца у једну политичку и језичку те културну јединицу, уз што ужи ослонац на друге Словене, пре свега Хрвате и Србе, те Чехе. У књижевности, лингвистици и почетица националне историографије покушала је да оцрта словеначку националну индивидуалност и што стварнију слику националног језика, карактера и мишљења. Неумољиву германизацију у школама и јавном животу задржавала је штампом и друштвима.

Тешка дилема која је кочила полет тадашњих словеначких образованих људи: Хоћемо ли бити Руси или Пруси? разлагала се код најсвјеснијих и најрадикалнијих младих људи у практичан и презвен програм: наставити рад на духовном и политичком буђењу свих Словенаца у сједињеној Словенији, те припремати удруживање са Хрватима и осталим јужним Словенима. Па се и Левстик 1858, у фусноти епохалне расправе *Грешке Његошевог словенског писања*, сетио да, не именујући Његоша директно, помене његову — као што је био убијеђен — граматичку грешку у наслову књиге *Лажни цар Шћепан Мали*, јер је сматрао да би у духу српског језика морао гласити: Лажницар итд., у складу са облицима: Казимир, Владимир и сл.

Такав развој убрзавао је код Словенаца прије свега занимање за хрватску књижевност. И заиста је најмарљивији тадашњи словеначки књижевни организатор Антон Јанежич, у серији *Цвијеће из домаћих и страних дубрава*, припремао већ почетком шездесетих година издање препјева Мажуранићевог епа *Смрт Смаил аге Ченгића*, које је, међутим, у посебној књижици изишло тек 1870. Догађало се, наводно, да Мажуранићеву паралелу *Горском вијенцу* читају чак као приватно штиво у љубљанској гимназији. За Левстика, који је био и остао Копитарев и Вуков ученик, „српска земља, земља праве словенске храбрости и поезије“ била је главна привлачна снага.

Тако се догодило да је добрих 30 година послје Његошевог посљедњег путовања кроз словеначке земље, уредник *Ljubljanskog zvoпа*, историчар књижевности и критичар Фран Левец, тек 1886. опет написао значајне ријечи о највећем црногорском пје-

снику. Карактеристично је да му повод за то није дао непосредан сусрет с његовим спјевовима, већ излазак њемачког превода *Горског вијенца*. Ту прилику искористио је да покуша означити спјев понешто празним ријечима: „Горски вијенац је несумњиво један од најљепших цвјетова српског и уопште југословенског умјетничког пјесништва.“ Похвалио је преводиоца, њемачког слависту Johanna Kirstea, поменуо да су му у преводу помагали „савјетима и објашњењима“ Миклошич, Јагић, Вуковић и др. и завршио напис тврђом да је „превод у сваком погледу изврстан и савршен“, па га је топло препоручио „свим пријатељима дивно лијепог српског пјесништва који нису у могућности да *Горски вијенац* читају у изворнику.“

Године 1889, у часопису *Slovanski svet*, који у Трсту издаје Фран Подгорник, са национално-одбрамбеним и будилачким садржајем, излази напис *Петар Петровић Његош II. владика црногорски* који је написао јужноштајерски свештеник Андреј Фекоња. У њему је, зналачки и са симпатијом описао Његошев живот и оцијенио његову поезију, у складу с Вразовом оцјеном, као „плод оријашког поетичног ума, пуну дубоких мисли, живих боја и узнесених образа“. Цитирао је и Његошеву пјесму: *Поздрав роду на ново лието* (по загребачкој *Даници Илирској*, 1848, бр. 2.).

Левецов приказ Кирстовог превода *Горског вијенца* и Фекоњин чланак дају нам право на претпоставку, која на први поглед изгледа скоро немогућа, да је, наиме, осамдесетих година XIX вијека у Словенији још било образованих људи који су читали Његошева дјела у оригиналу, као и у Вразово вријеме. Ову претпоставку подржава и напис Јосипа Томиншека који, 22 године касније, у већ поменутој оцјени Перушековог превода *Горског вијенца*, приказује занимање словеначких образованих људи за хрватско и српско пјесништво шездесетих и седамдесетих година XIX вијека шаљиво-озбиљним ријечима: „Кренимо тридесет, четрдесет година уназад и отвориће нам се врата у благосвјетло топло загријану дворану романтике, у којој сједе и свечано разговарају озбиљни људи звонким цитатима и значајно климају јуначким брадама. У тој дворани нема никога ко не би знао напамет Косеског, нема оног ко не би знао Смрт аге Ченпића од првог до последњег стиха, нема оног који не би, за сваки случај, имао припремљену китицу из *Горског вијенца*.“¹⁶

Прије Томиншека је Фран Илешич нашу претпоставку побијао, приказујући 1901. у *Љубљанском звону*, на стр. 786, књигу Матице Српске за ту годину. Задржао се на Скерлићевом, као и Медићевом чланку у 206, односно 208. књизи *Летописа* који третирају два одломка *Горског вијенца*: Скерлић паралелу између призора у Авербаховом подруму у Фаусту и враћање ча-

¹⁶ Уп. I. с. стр. 381.

робника „из Италије или однекуд друго“, а Медиаћ однос између говора игумана Стефана на бадње вече и Дарвинове теорије о борби за опстанак. При том је Илешич написао и да Словенци *Горски вијенац* готово и не познају.

Томиншек је објављивање првог словеначког превода *Горског вијенца*, на цитираном мјесту, образложио тврђом да је такав превод био потребан и раније, иако су словеначки образовани људи чули спјев у изворнику, али га нису потпуно разумијевали. И да је превод посебно био потребан сад кад изворник чита тек понеки историчар, док би „модерна размажена уста“ могао још једнако занимати *Горски вијенац*, али само у преводу.

Први преводилац *Горског вијенца* на словеначки Рајко Перушек (1854—1917) очигледно је хтио да задовољи историчара, наивног читаоца и тражитеља естетског ужитка. Али као лингвист и историчар културе, кога су етнографија и историја више привлачиле од поезије, преоптеретио је књигу, односно превод, географским, повијесним и биографским подацима, упркос и онако богатом коментару у фуснотама који је пренео, сем у једанаест случајева, из 11. и 13. издања *Горског вијенца* Милана Решетара у српској државној едицији.¹⁷ Тако је спјеву одмјерио у књизи 131, а попутном тексту 156 страна, не рачунајући и фусноте које понегадје обухватају пола стране, понекад цијелу страну.

Помислити морамо и на то да је Перушеков превод изишао у тренутку кад је словеначка Модерна дала два највећа умјетничка дјела: Цанкаревог „Слугу Јернеја“ и Жупанчићеве „Монологе“. Жупанчић је, доиста, у погледу визионарства сродан Његошу. Сјетимо се спјевова: Пробуђење, Визија, *Dies Irae*, *Intermezzo* из епа Јерала, као и *Думе!* Жупанчич је и поводом стогодишњице *Горског вијенца*, 1947, написао: „Шта би Словенац могао да каже Србима и Црногорцима о *Горском вијенцу*, што они сами већ не знају! Ја могу само да искажем своју велику потресеност овом велепјесмом која се пре сто година јавила из Црне Горе и са дивљењем је слушао цио словенски, па и страни свијет.“¹⁸

Међутим, Жупанчич је поред „изражајно недовољног“ Перушековог превода 1908. прошао својим стваралачким путем, не проговоривши ни као пјесник ни као критичар. Жалио се чак и Томиншек, средњошколски професор као и Перушек, да у *Горском вијенцу* није нашао „баш елементарне пјесничке сна-

¹⁷ Види Рајко Перушек, *Ситни прилози за тумачење „Горског вијенца“*. Београд. Нова искра 1906, стр. 21—25.

¹⁸ Види *Сабрана дјела* Отона Жупанчича, VII, Љубљана 1978, стр. 200—202. А цијели есеј *Поводом стогодишњице Горског вијенца* Жупанчич је први пут објавио у српском преводу, у београдској *Политици* 8. јуна 1947.

ге“ и да је у њему сувише размишљања, а премало осјећања. Упркос томе је сматрао да је превод „гладак и снажан . . . и уздићи ће можда спјев ту и тамо до новог васкрсења.“

Два друга ревијална критичара, која су писала о Перушековом преводу, лингвист Антон Брезник у конзервативном *Domu in svetu* и драматичар те критичар Адолф Робида у либерално-грађанском *Slovani* били су скептични у погледу нужности превода. Брезник се ограничио на анализу и критику Перушековог језика, а Ибсенов недорасли епигон Робида је сматрао да је „Горски вијенац сам по себи застарио . . .“ и да има „српско-хрватска књижевност на стотине лепших ствари него што је управо старинско-романтични *Горски вијенац*.“ Само је Илешич у *Ljubljanskom zvonu* упозоравао прехитре оцјењиваче и нестрпљиве читаоце да овај спјев не смије човјек „само читати, већ га мора студирати.“ При том се позивао на свој приказ Медићевог тражења упоредности између Његошевог увјерења о вјечној борби у природи и Дарвинове теорије о борби за опстанак, те сада упозорио на студије Бранислава Петронијевића у *Летопису Матице Српске*, у којој аутор доказује да је Његош, у том погледу, био претходник Дарвина, а у погледу свог песимизма Шопенхауера.

Међу гласовима који су се у вези с Перушековим преводом јавили на српско-хрватском језичком подручју и у славистичкој штампи, најзначајнији су били: 1) потпуно позитиван, скоро похвалан приказ главног коментатора *Горског вијенца* и најугледнијег проучаватеља Његошевог живота и дјела Милана Решетара у водећем славистичком часопису „*Archiv für slavische Philologie*“¹⁹; 2) оцјена српског публицисте Милоша Ивковића у *Српском књижевном гласнику*²⁰ коју је аутор закључио ријечима: „Преводилац се показао дорастао свом послу.“

Али упркос великим и искреним напорима преводиоца и препорукама Томиншека и Илешича, *Горски вијенац* је у првој деценији XX вијека био словеначком грађанству и образованим људима незанимљив. То је било тим неочекиваније, што је тада мисао о југословенском уједињењу опет оживљавала у редовима високошколске и средњошколске омладине и убрзо потом се разбуктала у покрет *препородоваца*. Чак ни балкански и први свјетски рат, својим опромним историјским посљедицама, нису у словеначком културном животу пробудили веће интересовање за Његошеву поезију. Ни после 1918. није било друкчије. Експресионистичка и надреалистичка, те социјално-реалистичка дјела и лозинке одушевљавали су и узбуђивали ствараоце и читаоце. Тек на крају овог периода, у справичном жару друге свјетске катастрофе, подстичу Словенце на дубље упозна-

¹⁹ L. с. XXX, 1908, стр. 281—283.

²⁰ Уп. СКГ 1908, бр. 176, стр. 770—775.

вање *Горског вијенца* три неочекивана подстицатеља. Први је био Умберто Урбани, италијански славист и професор високе трговачке школе у Трсту, који је превео *Горски вијенац* за једног од највећих италијанских издавача. А његов превод био је повод да приповједач и филозофски публицист Владимир Бартол у есеју *Његошев „Горски вијенац“ (Поводом превода на италијански)*²¹ опомене Словенце да је „*Горски вијенац* оно дјело које би управо њих морало крваво озбиљно занимати...“, јер, „наиме упућује по својој суштини на друго могуће ријешење проблема шта да учини мали народ кад га угрожава силан и окрутан сусјед.“ Укратко, није поставио питање о ништа мање важној ствари од ове: како да се одлуче Словенци при могућем Хитлеровом нападу, према чешком или пољском примјеру? Или као Чртомир у *Кригењу на Савици* или као црногорске војводе у *Горском вијенцу*? А то је у свјетлости оснивања Освободилне фронте словеначког народа 1941. било далековидо и пресудно питање.

Трећи подстицатељ био је већ поменути црногорски докторант филозофије на љубљанском филозофском факултету Милан Ф. Ракочевић књигом *Црногорски Прометеј. Покушај повезивања Његошеве филозофије* (Љубљана 1940), коју је засновао као слушаалац на семинару „великог и доброг учитеља“ д-ра Франца Вебера. Писац, кога је жеља за сазнањем довела из далеке Црне Горе на словеначки универзитет, каже у предговору да га је Вебер као студента више пута наговарао да обради лик Његоша филозофа.²² Суштину своје спознаје Ракочевић је изразио насловом, а ликовно ју је покушао уобличи, на насловној страни, цртежом у боји Николај Пирнат. Њен садржај и идеју открива и Бартолово поређење *Кригења на Савици* и *Горског вијенца*, те његово судбоносно питање Словенцима: хоће ли лирски клонути (*Кригење на Савици*) или се епски борити (*Горски вијенац*)?

Да је и Ракочевићева дисертација *Његошева етика чојства*, (написана додуше на Његошевом језику), могла да има извјестан већи значај за Словенце, свједочи есеј *Свијетли узор* *Његоша* који је написао Божидар Борко, један од најзаслужнијих информатора о југословенским и свјетским књижевним догађајима између два рата. Борко је емфатично похвалио Ракочевићеву дисертацију, наводећи да не познаје напис који би на неких 25 страница пружио толико драгоцјених мисли и закључујући да је Његош због свог моралног категоричког императива словенски Кант.²³

²¹ Види *Модра птица* XI. Љубљана 1939/40, бр. 1, стр. 1—10.

²² Ракочевић је помагао и аутору ове студије општом оценом и конкретним саветима.

²³ Уп. *Jutro*, Љубљана 1941, бр. 79—81, 3, 4. и 5. априла.

Тада је и пјесник и преводилац Антон Дебељак објавио чланак *Не сложи се Бајрам са Божићем* у гласилу југословенске националне омладине, *Наша воља*, Љубљана 1939/40, бр. 6/7, у коме чујемо одјек Ракочевићевих ријечи. Бартолов есеј су забиљежили чак у *Српском књижевном гласнику*.²⁴

Тако се у страху и нади тјескобних дана пред други свјетски рат рађало код Словенаца ново занимање за Његоша и његов *Горски вијенац* који је, по некој тајанственој логици визионарства и потресног родољубља свог аутора, садржавао и доста наговештаја онога што ће се 1941—1945. догађати и у Словенији.

Зато је скоро морало 1947. доћи до новог словеначког превода *Горског вијенца*, јер су се његове воде мисли: јединство, пожртвовање и јунаштво, сјединиле у борбу за слободу са опоменама и позивима Отона Жупанчича и других словеначких пјесника у народноослободилачкој борби.

Значајно је да је сад *Горски вијенац* превео Алојз Градник, чисти лирик, пјесник љубави и смрти, који се у предвечерје живота преобразио у пјесника љубави и живота, а не виталист Жупанчич, коме је стварни оптимизам Његоша био ближи.²⁵

Мада је Градникова ријеч била лиричнија од Његошевих осјећајних ријечи и приповједне синтагме, остварене по узору на црногорске народне пјесме, ипак се показала прикладнијом за препјев на словеначки *Горског вијенца* од Перушековог настојања да сачува што више Његошевих језичких карактеристика и особености. Не смијемо, дакако, заборавити да је Градник преузео понеки Перушеков стих, а много других благом измјеном начинио словеначкијим.

Упркос томе намеће се мисао да би се Словенац вјероватно најлакше приближио изворнику помоћу доброг ријечника и коментара. Нешто слично покушао је Јанко Јуранчић, приредивши 1962. *Горски вијенац* и Мажуранићев еп *Смрт Смаил Аге Ченгића* у збирци Кондор за школску омладину. Објашњење и везивни текст између одабраних дјелова, те закључну попутну ријеч написао је на словеначком, а одабране дјелове спјегова дао у оригиналу који је исцрпно акцентовао.

А да не бисмо говорили о појединим словеначким издањима *Горског вијенца* као слијепцу о бојама, упоређујемо неколико редова изворника са Перушековим и Градниковим преводом!

²⁴ L. c. *Slovenački glas* о Његошевом *Горском Вијенцу* 1941, LX/5, стр. 411—414.

²⁵ На то, наравно, нису утјецали идејни или идеолошки разлози него вјероватно лични проблеми, особито здравље, запосленост и слично.

Изворник

Стих 612 и сл.

Бе је зрно клицу заметнуло
онде нека и плодом почине;
је ли инстинкт ал' духовни вођа,
овде људско запире познање!
Вук на овцу своје право има
ка тирјанин на слаба човјека;
ал' тирјанству стати ногом за врат
довести га к познанију права,
то је људска дужност најсветија!

Perušek

Kjer je zrno klico zakalilo
tamkaj s plodom naj počiva;
je nagón li, al je božje vodstvo?
tukaj peša ljudsko vse spoznanje!
Volk pravico pač ima nad ovco,
kakor trinog nad človekom slabšim;
al tiranstvu upogniti tilnik
in dovesti k znanju ga pravice,
najsvetlejša tó dolžnost je ljudska!

Gradnik

Tam, kjer zrno je kalí pognalo,
tam naj tudi plod njegov počiva:
je nagon to, je razuma vodstvo?
Tu zatekne se spoznanje naše.
Volk nad ovco to ima pravico,
ki ima jo silež nad slabičem,
a trinoštvu upogniti tilnik
in privedi ga k pravice znanju,
to dolžnost je naša najsvetejša!

Изворник

Младо жито, навијај класове,
пређе рока дошла ти је жњетва!
Дивне жртве видим на гомиле
пред олтаром цркве и племена,
чујем лелек ће горе пролама.
Треба служит чести и имену!
Нека буде борба непрестана
нека буде што бити не може,
нек ад прождре, покоси сатана!
На гробљу ће изнићи цвијеће
за далеко неко покољење!

Perušek

Mlado žito, klase mi navijaj,
izpred dobe čaka tebe žetev!
divnih žrtev vidim na gomile

Gradnik

Mlado žito, zvičaj svoje klasje,
še pred časom čaka tebe žetev.
Divnih žrtev vidim tam grmade

pred oltarjem cerkve in plemena,
 čujem žalost, ki gore prebija.
 Treba služiti, časti in imenu!
 naj vrši se borba brez prestanka!
 naj zgodi se, — kar ne more biti, —
 da, požri nas pekel, vrag pokosi!
 cvetje bo na grobih se razcvело
 za prihodnje neko pokoljenje.

pred oltarjem cerkve in pleména,
 čujem tožbo, ki goré prebija.
 Le služimo části in ímenu,
 nadaljuj se borba neprestano!
 Naj zgodi se, kar ne more biti —
 naj požre nas peklo, vrag pokósi,
 na grobovih spet bo cvetje vzkliko
 za bodoče ktero pokolenje!

Један од најлирскијих одломака, свадбену пјесму Мустај-кадије, Градник је чак преоптеретио лиризмом и у превод унио риме којих нема ни у оригиналу ни у Перушековом преводу.

Изворник

Стих 1855 и сл.

Не плач', мајко, дилбер Фатиму;
 удата је, не укупата;
 ружа с спрука није пала свог,
 но у бостан пренешена свој.
 Фатиму ће Суљо држати
 како рочи своје у глави.
 Фатима је спруком дивота,
 очи су јој двије звијезде,
 лице јој је јутро румено,
 под вијенцем гори Даница;
 уста су јој паром срезана,
 усне су јој ружом уждене,
 међ' којима кадкад сијева
 снежна гривна ситних бисера;
 грло јој је чиста филдиша,
 б'јеле руке — крила лабуда;
 над цвијећем плива зорњача,
 а возе је весла сребрна.
 Благо одру на ком почине!

Perušek

Oj ne žali majka Fatime:
 vdana jê in ne pokopana;
 roža z debela svojega ni pala,
 nego v vrt je svoj prenesena.
 Suljo bode čuval Fatimo
 kakor v glavi svojo zenico.

Gradnik

Mati, Fatime ne objokuj,
 vzela jo mož je, ni je vzela smrt,
 cvet ni padel s stebela, ni na tuj,
 le na svoj je presajêna vrt.
 Suljo bo skrbel za Fatimo,
 kot za svoje on oči skrbi;

Stas Fatime je od divote,
 nje očesci zvezdice dve sta,
 lice jej je jutro rudeče,
 izpod venca svetla danica,
 usta só jej zrezana s paro,
 ustne so jej z rožo užgane
 in med njima včasih zablisne
 snežna grivna biserjev malih;
 grlo jéj je čista fildiša,
 bele roke krila labodja;
 nad tem cvetom plava zornica
 in vozé je vesla srebrna.
 Blagor odru, kje odpočine.

breza vitka njeno je teló,
 svetle zvezde njene so oči.
 Zore žer so njena ličeca,
 izpod kit danice bel je svit,
 usta so z zlatnikom rezana,
 rože soj čez ustne je razlit,
 v njih zalesketá nekterikrat
 drobnih biserov prebeli plot,
 čista slonovina je njen vrat,
 bele rôke — labuđa perot;
 iznad cvetja jutrnjica plava,
 z vesli od srebrá se prepeljava,
 blagor zgjavju, kjer konča njen pót.

И у цјелости је Градников превод значајан пјеснички чин. А у односу на вријеме изласка има и важну друштвено-политичку функцију. На обоје је издавач, Државна založba у Лубљани, упозоравао и опремом књиге, репродукцијом Јовановићеве дагеротипије Његоша и оригиналним графичким илустрацијама Рике Дебењака. Увод и напомене историчара књижевности Мирка Рупела такође су са овим свечаним тренутком прикладно усаглашени.

Да је послије народноослободилачког рата Његошев спјев „о борби непрестаној“ био Словенцима ближи и разумљивији него приликом првог превода, свједочи, поред осталог, и чињеница да је, упркос високом тиражу (3000 примјерака) већ 1965. било потребно ново издање.

Поводом стогодишњице *Горског вијенца* (1947.) и поводом стогодишњице Његошове смрти (1951.), словеначки историчари књижевности и публицисти објавили су и више значајних чланака о првом и другом догађају. У мноштву пригодне праће морамо упозорити на доживљене написе Јанка Јуранчича (*Поводом стогодишњице Горског вијенца. Delavska epotnost*, Лубљана 1947, бр. 18. и *Поводом стогодишњице смрти Петра Петровића Његоша, Obzornik*, Лубљана 1951, ст. 8). Чланци Франца Петре *Поводом стогодишњице Његошевог Горског вијенца, Ljudska pravica* 1947, бр. 132, и *Његош и Трст, Slovenski poročevalec*, Лубљана 1951, бр. 236, такође освјетљавају Његошеву личну и пјесничку судбину. Савјестан информатор приликом стогодишњице *Горског вијенца* био је и Тоне Потокар, који је већ раније упознавао Србе и Хрвате са књижевним догађајима око Његоша (Урбанијев превод *Горског вијенца* и др.). Високо изнад просјека пригодног писања била је студија *Његош* коју је у часопису *Naša sodobnost*, Лубљана 1951, бр. 7—8, објавио Емил Штампар, дугогодишњи и савјесни гласник умјетничких и националних вриједности на хрватском, српском, односно црногорском језику. Приликом 150-те годишњице Његошевог рођења објавио

је академик Братко Крефт, у славистичком гласилу *Jezik in slovensko* 1963/64 темпераментан спомен-чланак (*Поводом 150-те годишњице П. П. Његошевог рођења*).

Са свим што смо успјели да поменемо, као и оним што смо нехотице previdјели, Његошу и његовом пјесништву била су код Словенаца широм отворена врата. Одсада, зависиће само од будућих родова да ли ћемо још неку његову водећу мисао уцијепити у нашу националну и човјечанску савјест!

Summary

PETAR PETROVIĆ NJEKOŠ WITH THE SLOVENIANS

by Anton Slodnjak

Since 1843 the Slovenian newspapers and magazines have published the news and surveys about the Montenegrin poet and bishop Petar II Petrović Njegoš. Initially they were the news of Njegoš's visits to Slovenia and Ljubljana, published on the occasion of his journeys from Trieste to Vienna. The prominent Slovenian authors and scientists Stanko Vraz, Janez Blajvajz, Fran Miklošič and later on Oton Župančič and others corresponded with Njegoš and wrote about his works. Translations of Njegoš's works were vigorously discussed in the Slovenian literary community. »Mountain garland« was translated into Slovenian in 1907, by Rajko Perušek; another translation of the same work was published in 1947. (on the occasion of the centenary of the first edition of »Mountain garland«) by Alojz Gradnik.

